

Araştırma Makalesi • Research Article

Malikilerin İmam Şâfiî Eleştirisi: İbnü'l-Lebbâd'ın “Kitabu'r-Redd Ala'ş-Şafîi” Adlı Kitap Örneğinde*

The Mâlikis' Criticism of the İmam Şafîi : In the Example of the Ibn Al-Lebbad's Book “Kitabu'r-Redd Ala'ş-Shafî'i”

Bedri Aslan^{a,**}

^a Doç. Dr., Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, Batman/TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-4029-6809

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Mart 2021

Düzeltilme tarihi: 11 Mayıs 2021

Kabul tarihi: 21 Mayıs 2021

Anahtar Kelimeler:

Eleştiri

İhtilaf

İbnu'l-Lebbâd

Şafîi.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 30 March 2021

Received in revised form: 11 May 2021

Accepted: 21 May 2021

Keywords:

Criticism

Dispute

Ibnu'l-Lebbad

Şafîi.

ÖZ

İslam hukuk tarihine bakıldığında birbirinden farklı birçok mezhebin ve dahası aynı mezhep içerisinde bile farklılaşan görüşlerin varlığı görülmüştür. Bu ihtilaflar mezheplerin başvurdukları usûl, takip ettikleri yöntemlerindeki farklılık ve fakihlerin istinbat edebilme kabiliyetine bağlanabilir. Ortaya çıkan farklı görüşlerin sahipleri kendi görüşlerini desteklemek ve karşı taraftakinin görüşünü çürütmek için cedel ve eleştiriye başvurmuşlardır. Bunun neticesinde fakihler, birbirlerinin aleyhine reddiyeler yazmışlardır. Bu gibi eleştiriler daha çok mezhepler arasında meydana gelmiştir. Klasik dönem araştırıldığında birçok Mâlikî âlimin İmam Şafîi'yi (ö. 204/820) eleştirdiği görülecektir. Bunlardan biri de İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî'dir (ö. 333/944). Birçok konuda İmam Şafîi'yi eleştiren İbnü'l-Lebbâd, İmam Şafîi'yi eleştirdiği konularda İmam Mâlik (ö. 179/795) ile İmam Şafîi'nin görüşlerini mukayeseli bir şekilde ele almıştır. Çalışmada İbnü'l-Lebbâd'ın İmam Şafîi'yi eleştirdiği konular, eleştiri üslubu ve yöntemi incelenmiştir.

ABSTRACT

When looked at Islamic law history, many different sects and different views are seen within the same sect. These disputes are attribute to different methods applied by the sects, and Faqihs' abilities to reveal meaning. The emerging different view owners resorted to debate and criticism to support their own views and refute counter views. Accordingly, the Faqihs wrote rebuttals. Such criticisms occurred among sects. Investigating classical period, we see many Mâlikî scholars criticized Imam Shafîi (d. 204/820). Ibn Al-Lebbad Al-Qayrevani is one of them (d. 333/944). Ibn Al-Lebbad criticizes Imam Shafîi on many issues, and compares Imam Mâlik's (d. 179/795) and Imam Shafîi's views. This research studies the criticized subjects, style and criticism method of Imam Shafîi' by Ibn Al-Lebbâd.

1. Giriş

Hilaf ilminin tarihine bakıldığında birçok âlim muhalif görüşleri tenkit ettiklerini görelecektir. Bazı âlimler bu konuda yumuşak ifadeler bazıları ise sert ifadeler tercih etmiştir. İbnü'l-Lebbâd'ın eleştirdiği İmam Şafîi başka âlimlerle yaptığı münakaşalarında daha çok yumuşak ifadeler tercih ettiği görünmektedir. Mâlikî âlimlerin birçoğu ise İmam Şafîi'yi sert ifadelerle eleştirmişlerdir.

(Dakar, 1996: 160-161). Bunların başında da çalışmanın konusu olan “Kitabu'r-Redd Ala'ş-Şafîi” adlı kitabın yazarı İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî gelmektedir. Bunların dışında bazı âlimler ihtilaflı konuları açıklarken âlimlerin görüşlerini ve dayandıkları delilleri zikretmekle iktifa etmişlerdir. (İbnü'l-Münzir, 2004: I, 57). Bazı âlimler ise, kendi mezhebinin İmamı ile ona müntesip olan âlimlerin görüşlerini zikrettikten sonra racih olan tarafını tespit

*Bu çalışma, 7 Aralık 2020 tarihinde Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde düzenlenen İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı II (Klasik Dönem - M. VII. - XII. Yüzyıllar) Sempozyumunda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author
e-posta: aslan-bedri@hotmail.com

etmeye çalışmaktadır. (Cuberî, 2005: 35). Öte yandan bazıları, âlimlerin görüşlerini zikrettikten sonra tercih ettiği görüşleri delillerle beyan etmektedir. (Ferrâ, ts: IV, 10-11). Mesela İmam Şâfiî müçtehitlerin (Ebû Hanife ve el-Evzâi) görüşlerini zikreder ve deliller ışığında racih olan tarafı açıklamaktadır. Yine İmam Şâfiî kendisi ile İmam Mâlik ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî arasında ihtilaflı olan meseleleri delilleriyle zikreder. Bütün bunlar İslam hukuk tarihinde hilaf ilminin ulaştığı noktayı göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu çalışmayla İslam hukuku tarihinde meydana gelen eleştiri ve bu eleştiriye verilen cevapların seviyesini anlamak ve özellikle İbnu'l-Lebbâd'ın İmam Şâfiî'yi eleştirirken başvurduğu yöntem, kullandığı deliller ve tarafsız olup olmadığını tespit etmek amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışmada İbnu'l-Lebbâd'ın ilmi kişiliği açıklandıktan sonra, İslam'da eleştiri kültürü ve İbnu'l-Lebbâd'ın Şâfiî eleştirisi üzerinde durulacaktır.

1. İbnu'l-Lebbâd ve İmî Kişiliği

Hicri 250 yılında dünyaya gelen İbnu'l-Lebbâd, Dedesi Vişâh, Emevîler'in Kuzey Afrika valisi ve Endülüs fatihi Mûsâ b. Nusayr el-Lahmî'nin azatlılarından. İbnu'l-Lebbâd, Yahyâ b. Ömer el-Kinânî (v. 289/901) ve kardeşi Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 297/909), Hamdîs el-Kattân (ö. 289/901), Himâs b. Mervân, İbnu'l-Haddâd el-Mağribî (ö. 302/915), Ebû Bekir İbnu'l-Cezzâr el-Kayrevânî (ö. 369/979) ve Ebu't-Tâhir Muhammed b. Münzir ez-Zebîdî gibi âlimlerden fıkıh ve hadis tahsil etti. Kendisinden Abdullah b. Ahmed el-İbyânî, İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî (ö. 386/996), Muhammed b. Hâris el-Huşenî (ö. 361/972), Ziyâd b. Abdurrahman el-Karevî, Ebû'l-Arab et-Temîmî (ö. 333/945), Derrâs b. İsmâil el-Fâsî (ö. 357/968) ve Ebû Muhammed İbnu't-Tebbân (ö. 371/982) gibi âlimler ders aldılar. (Bûzigîbe, 2000: XXI, 119). Kayrevân'da yaşayan Mâlikî âlimlerin önde gelenlerinden olan İbnu'l-Lebbâd, hocası olan Ebû Osman Said b. el-Haddâd'ın (ö. 302/915) vefatı üzerine Mâlikilerin riyaseti ona geçer. İbnu'l-Lebbâd, hıfzı güçlü ve fıkıh alanında içtihatlarıyla meşhur olmuştur. Ayrıca Medine ehlinin fihri ihtilaflarını iyi bilmekteydi. Yazara nispet edilen birçok kitabın ismi kaynaklarda geçmektedir. Fakat "*Kitabu'r-Redd Ala's-Şâfiî*" adlı kitap dışında hiç biri gün yüzüne çıkmamıştır. Bu kitabın da yazara nispeti tartışılmıştır. Fakat Abdülmecid b. Hamde bu kitabı tahkik edip yazara ait olduğunu söylemiştir. (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 11-34). İbnu'l-Lebbâd'ın yaşadığı asır mezheplerin tedvin edildiği döneme rastlamaktadır. Bu dönemde Afrika'da yaşayanların çoğu Mâlikî mezhebine müntesip idiler. (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 17-18).

Bilindiği gibi bazı konularda mezhepler arasında ihtilaflar meydana gelmiş ve bu münasebetle farklı mezheplere müntesip olan âlimler birbirlerinin aleyhine reddiyeler yazmışlardır. Fakat İslam hukuk tarihine bakıldığında İmam Şâfiî'ye yönetilen eleştiriler her kesimden ve farklı mezheplerden geldiğini görmekteyiz. (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 28). İmam Şâfiî'yi eleştirenlerin başında da Mâlikiler gelmektedir. Mâlikiler tarafından yoğun bir şekilde İmam Şâfiî'nin eleştirilmesi öğrencisi olduğu İmam Mâlik'i bazı konuda eleştirmesi ve bu eleştirinin Mâlikilerin yoğun bir şekilde bulunduğu Afrika kıtasında meydana gelmesine bağlanmaktadır. Bunun dışında fikir düşünce yönteminden kaynaklanan farklılık ve mezhepler arasında meydana gelen

taassuba da bağlananlar olmuştur. (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 28-32).

2. İslam'da Eleştiri Kültürü

İslam hukukunun dayandığı Kitap ve sünnetin nasları sınırlı, ortaya çıkmış ve çıkacak meselelerin de sınırsız olması birçok meselenin içtihatla çözülmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bununla birlikte Kitap'taki bazı ayetlerin delaletinde ve sünnetin sübutu ile delaletindeki ihtilafların var olması ve her mezhebin uyguladığı yöntemin birbirlerinden farklı olması birçok görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de hâs lafızların yanında âm lafızların bulunması ve cüz'î hükümlerle birlikte genel hükümlerin vaz' edilmesi de farklı içtihatların meydana gelmesine etki etmiştir. Nitekim fakihler, zaman ve mekâna göre kendi kabiliyeti nispetinde icthâd ve yoruma açık naslara dayanarak meseleleri çözüme kavuşturmak suretiyle bize devasa bir fıkıh mirası bırakmışlardır. (Aslan, 2019: 108). İslam hukukunun temel ilkeleri ve nasların yoruma açık olan özelliğine dayanan fakihler birbirinden farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüş sahiplerinin birbirlerini eleştirmesinin amacı hakkın ortaya çıkmasıdır. Hatta bu eleştiriye sahabe dönemine götürmek mümkündür. Mesela Hz. Aişe, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği "Sizden biriniz uykudan uyandığında kaba sokmadan önce elini yıkasın. Çünkü böyle bir kimse elinin nerede gecelediğini bilmez" (İbnu Mâce, 2009: II, 272) şeklindeki hadisi eleştirmiştir. Hz. Aişe "O sizi seçmiş ve dinde size hiçbir zorluk yüklenmemiştir" (Hacc, 22/78) mealindeki ayete dayanarak büyük kaptaki suya elini sokmadan yıkama mükellefiyetinin sıkıntı ve zorluğa yol açacağı gerekçesiyle hadisi kabul etmemiştir. (Şabân, 2003: 84).

Daha sonraki dönemlerde eleştiri kültürünün devam ettiğini görülmektedir. Özellikle mezheplerin tedvin dönemi ve sonrasında eleştiri konusunda birçok kitap yazılmıştır. Mesela Ebû Hanife ile Evzâi'nin birbirlerini eleştirmeleri, İmam Şâfiî'nin İmam Mâlik ile Muhammed eş-Şeybanî'ye yönelik eleştirileri ve Şeybanî'nin ehli Medine'ye eleştirileri de ilk dönem eleştirileridir. Bu dönemde yaşayan âlimler arasındaki eleştiriler birbirlerini küçük düşürmek için veya mezhep taassubundan değil gerçeklerin ortaya çıkması için yapılmıştır. Bunu onların birbirlerini eleştirirken kullandıkları ifadelerden anlamak mümkündür. Nitekim İmam Şâfiî'nin İmam Mâlik'i eleştirirken onun hakkında olumsuz bir ifade kullanmaması, mevcut olan ihtilafları şu şekilde açıklaması: "Biz bu konuda şu hadise dayanmaktayız. Bazıları ise diğer bir hadise dayanarak farklı düşünmüştür. Oysaki bizim dayandığımız hadis ma'ruf, kendisinin dayandığı hadis ise meçhuldür" o dönemde yapılan eleştirilerin ne kadar seviyeli olduğunu göstermektedir. (Şâfi, 2001: VIII, 517). Ayrıca İmam Şâfiî'nin İmam Mâlik'i eleştirirken ismini zikretmemesi de eleştiri yapılırken uyulması gereken ahlakın ne olduğunu bize göstermesi bakımından önemlidir.

Öte yandan İmam Şâfiî, Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî'yi (ö. 189/805) eleştirirken kendisi ile Muhammed b. Hasan'ın dayandıkları hadisleri zikreder ve kendisinin kaynak olarak gösterdiği hadislerin daha sağlam olduğunu söylemekle yetinmektedir. (Şâfi, 2001: IX, 85-88). Benzer şekilde Muhammed b. Hasan da Medine ehlini eleştirirken sert ifadeler kullanmadan sadece her iki tarafın dayandıkları delilleri zikrederek bunları değerlendirmekle iktifa

etmektedir. (Şeybânî, ts: I, 71-73). Yine sonraki dönemlerde yaşayan Hanefilerden el-Esmendî (ö. 552/1128), Şâfiilerden Ebû İshak eş-Şirâzî (ö. 476/1083) ve Mâlikilerden Abdulvehhab el-Bağdâdî (ö. 422/1030) gibi birçok âlim, ihtilafli meseleleri ele alırken karşı tarafı ağır ifadelerle eleştirmeden diyalog tarzı bir tartışma seçerek tarafların dayandıkları delilleri zikretmekle yetinmektedir. (Şirâzî, ts: I, 11-13: Saltekin, 2020, 197-151).

Bununla birlikte bazı âlimler kendi mezhebini savunmak adına karşı tarafı eleştirirken ağır ifadeler kullandıkları görülmektedir. Örneğin Mâlikilerden Yusuf b. Yahya el-Endelüsî (ö. 289/902) ve İbnü'l-Lebbâd İmam Şâfiî'ye; Said b. el-Hadâd ise Ebû Hanife'ye ağır eleştirilerde bulunmaktadır. (Aşşâk, 2005: I, 48-53). Yine Hanefilerden Ebû Bekr el-Cessâs (ö. 371/981), İmam Şâfiî'yi sert ifadelerle eleştirmektedir. (Cessâs, 1992: III, 350). Şâfiilerden Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî de (ö. 489/1096), Ebû Zeyd ed-Debûsî'ye (ö. 430/1039) ağır eleştirilerde bulunmaktadır. (Sem'ânî, 1998: II, 382; Aslan, 2015: 30). Nevevî'nin Gazâlî'ye yönelttiği eleştiriler de bu kabilden sayılabilir. (Saltekin, 2019, 121-136).

3. İbnü'l-Lebbâd'ın Şâfiî Eleştirisi

İbnü'l-Lebbâd, "*Kitabu'r-Redd Ala's-Şâfiî*" adlı kitabında otuz dört meseleyi ele alır. Bunları ele alırken de fıkıh kitaplarında geçen meselelerin sıralamasına dikkat etmeden konuları karışık vermektedir. Yazar, kitabın girişinde "bu eser, İmam Şâfiî'nin Kitap ve sünnete muhalif olan görüşlerinin söz konusu olan bazı meseleleri içermektedir" diye açıklamalarda bulunmaktadır. (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 47). Ele aldığı meselelerin başında bayılan kişinin kendine geldiğinde namazla ilgili mükellefiyetlerinin neler olduğunu üzerinde durmaktadır. Yazar, meseleleri karşılaştırmalı olarak ele alır. Birçok başlıkta İmam Şâfiî'ye hitaben "sen mi yoksa Mâlik mi Peygamber'in sünnetine daha bağlıdır" diyerek İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'in görüşlerini delillerle zikreder. (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 51-105). İki imamın görüşlerini karşılaştırdıktan sonra da İmam Şâfiî'nin Kitap, sünnet ve ümmetin kabul ettiği görüşlere muhalefet ettiğini iddia eder. İbnü'l-Lebbâd bazen İmam Şâfiî'nin söylemediği şeyleri de ona nispet etmektedir. Yine bazen İmam Şâfiî'yi hadislerde ekleme yapmakla eleştirmektedir. (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 79-80). Yazar, dokuz yerde İmam Şâfiî'nin hadislere muhalefet ettiğini (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 50-51), yedi yerde kendi görüşüyle amel ettiğini (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 50-51), altı yerde hadislerde olmayana hadise eklediğini (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 53, 54, 55, 59, 61, 63), altı yerde İmam Şâfiî'nin görüşleri birbirleriyle çeliştiğini (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 49, 52, 69, 71, 80, 86) ve iki yerde de Hz. Peygamber'in söylemediği şeyleri ona nispet ettiğini iddia etmektedir (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 58-65).

3.1. İbnü'l-Lebbâd'ın Eleştirisi Üslubu

İslam hukuk tarihinde meydana gelen eleştirilerde bakıldığında da yumuşak ifadeler hâkim olduğu müşahede edilmektedir. Fakat İbnü'l-Lebbâd ağır ifadeler kullanmayı tercih etmektedir. Hatta yazar, "*Kitabu'r-Redd Ala's-Şâfiî*" adlı kitabında birçok âlimin tercih ettikleri diyalog tarzı bir tartışmayı değil, farklı bir üslup kullanarak İmam Şâfiî'yi küçük düşürmeye çalışmaktadır. Mesela yazarın başvurduğu üsluplarından bazıları şunlardır: "Senin sözlerin ne kadar da gariptir", (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 49), "sözlerin

ne kadar da birbirleriyle çelişmektedir", (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 49), "hiçbir âlim senin söylediklerini söylememiştir", (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 49), "siz mi ? Hz. Peygamber'in hadislerine bağlısınız yoksa İmam Mâlik mi bağlıdır", (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 49-50-51), "siz mi ? Hz. Peygamber'in hadislerine saygılı yoksa İmam Mâlik mi? saygılıdır" (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 55).

Yazar "siz mi yoksa İmam Mâlik mi? Hz. Peygamber'in hadislerine bağlıdır" ve "siz mi yoksa İmam Mâlik mi? Hz. Peygamber'in hadislerini hakkıyla nakletmiştir" şeklindeki ifadeleri dokuz yerde kullanır. (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 49-50), İbnü'l-Lebbâd, "Siz mi yoksa İmam Mâlik mi? Hz. Peygamber'in hadislerine saygılıdır" şeklindeki ifadeleri altı yerde kullanır (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 55-57-59-63-65-67). Yazar, İmam Şâfiî'yi eleştirirken bazen yumuşak (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 75-107), birçok yerde de sert ifadeler kullanır (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 51-53). Yazarın İmam Şâfiî'yi eleştirirken kullandıkları sert ifadeleri yaşadığı asrın siyasi olaylar, mezhepler aranasında meydana gelen çekişmeler ve İmam Şâfiî'nin Mısır'a geçtikten sonra İmam Mâlik'i eleştirmesi gibi nedenlere bağlanabilir (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 32).

3.2. İbnü'l-Lebbâd'ın Eleştirisi Yöntemi

Yazar, seçtiği meseleler hakkında ilk önce İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'nin dayandığı ayet ve hadisleri zikreder. Daha sonra da İmam Şâfiî'nin dayandığı ayetler ve hadisleri yorumlayıp onun hatalarını ortaya koyar. Ayrıca İbnü'l-Lebbâd, İmam Şâfiî'nin İmam Mâlik'i eleştirdiği konuları ele alıp İmam Mâlik'in haklı olduğunu ispat etmeye çalışır. İbnü'l-Lebbâd'ın "*Kitabu'r-Redd ala's-Şâfiî*" adlı kitabı araştırıldığında yazar baştan sona kadar ele aldığı bütün konularda İmam Şâfiî'yi eleştirir ve İmam Mâlik'in haklı olduğunu iddia etmektedir. Hatta İmam Mâlik'i haklı göstermek adına bazı konularda İmam Şâfiî'nin söylemediği şeyleri ona nispet ettiği görülmektedir (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 80). Nitekim kitabı tahkik eden Abdülmecid b. Hamde, İbnü'l-Lebbâd'ın bahsedilen kitapta başvurduğu yöntem ve üslubunu eleştirmektedir. Ona göre yazar, meselelerin gerçek ve şeriata uygun olan hükümlerinin ortaya çıkması değil, sadece İmam Şâfiî eleştirmek ve onu küçük düşürmek amacıyla meseleleri tartışmaktadır. Bunun nedeni ise İmam Şâfiî'nin İmam Mâlik'in öğrencisi olduğu halde Mısır'a geldikten sonra onu eleştirmesidir. Hatta birçok Mâlikî âlim bu nedenle İmam Şâfiî'yi eleştirdikleri görüldüğü söylemektedir. (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 38).

3.3. İbnü'l-Lebbâd'ın İmam Şâfiî'ye Yönelttiği İthamlar ve Bazı Meselelerin Tahlili

3.3.1. İmam Şâfiî Meseleleri Anlamamıştır İddiası

Bilindiği gibi Şâfiî mezhebine göre nafile namazlar gibi farz namazlar da Kabe içinde kılınabilir. İmam Şâfiî, görüşünü Bilal'in (r.a) Hz. Peygamber'in bunu yaparken gördüğü ve rivayet ettiği "Peygamber (s.a.s) Kabe içinde namaz kıldı" (Buhârî, 1422: III, 168) şeklindeki hadise dayandırmaktadır. (Şâfi, 2000: VIII, 552). Mâlikiler ise, rivayet edilen hadisi farz namazlılarla değil nafile namazlara ilgili olduğu söylemektedirler. Fakat İmam Şâfiî, rivayet edilen "Peygamber (s.a.s) Kabe içinde namaz kıldı" şeklindeki hadisin sadece nafile namazlarla ilgili olup farz namazların Kabe içinde kılınması sahih değildir anlamında kullanılması hakkında Hz. Peygamber'den net bir bilgi

gelmediği için bu konuda farz ile nafilâ namazlar arasında her hangi bir fark olmadığını söylemektedir. İbnü'l-Lebbâd, Kabe içinde farz namazların kılınmasıyla ilgili İmam Şâfiî'yi "(Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin" (Bakara, 2/144) mealindeki ayetin emrine uymadığını ve Hz. Peygamber'in hadislerini de bir kenara bırakıp kendi görüşüyle amel ettiğini ileri sürerek İmam Şâfiî'yi bu konuda cehaletle itham etmektedir. (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 51). Yazara göre, yukarıda zikredilen hadis, nafilâ namazlarla ilgili olup "yüzünüzü hep onun yönüne çevirin" (Bakara, 2/150) mealindeki ayetin ise farz namazların Kabe dışında kılınmasını gerektirmektedir.

3.3.2. İmam Şâfiî Kendi Görüşlerini Sünnet Olarak Sunmuştur İddiası

Yazar, hac için ihrama girmeden güzel koku kullanılması hakkındaki İmam Şâfiî'nin görüşlerini değerlendirirken onun sünneti terk edip kendi görüşlerini sünnet olarak nitelendirdiğini söylemektedir. Hac için ihrama girmeden güzel kokunun kullanılması hakkında İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'in görüşleri şöyledir: İmam Mâlik, kokusu bir süreliğine devam eden güzel kokuların ihrama girmeden önce kullanılmasını ne emretmiş ne de nefyetmiştir. Kokusu kısa bir süre devam eden kokuların kullanılmasını ise caiz görmüştür. İmam Şâfiî, kokusu uzun süreli devam eden kokuların kullanılmasında herhangi bir sakıncanın olmadığını söylemiştir. Her iki taraf da görüşlerini Hz. Aişe'nin rivayet ettiği "İhrama girmeden ve ihramdan çıkıp da tavaf etmeden önce Hz. Peygamber'e güzel koku sürerdim" şeklindeki hadise dayandırmaktadırlar. İmam Şâfiî, hadiste zikredilen kokuların devam etme ihtimali üzerinde durmuş ve bu özellikte olan kokuların kullanılmasında herhangi bir sakınca görmemiştir. İmam Mâlik ise ihrama girilmeden önce kullanılan kokuların kısa süreli devam etmesinin kesin olduğu, ihram süresince devam edebilme ihtimali olup hakkında açık bir nass bulunmadığı için bu konuda görüş belirtmemiştir. (Şâfiî, 2000: VIII, 552; İbnü'l-Lebbâd, 1986: 64). İbnü'l-Lebbâd, İmam Mâlik'in bu konuda kesin bilgilerle, İmam Şâfiî ise kesin olamayan bilgilerle amel ettiğini öne sürmektedir. Bu da sünnet değil kendi görüşleridir diye eleştirmektedir. (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 59-64).

3.3.3. İmam Şâfiî Kuran'ı Kerimi Yanlış Tefsir Etmıştır İddiası

Bilindiği gibi Şâfiî mezhebine göre bir erkeğin yabancı bir kadına dokunması durumunda erkek ve kadının abdesti bozulur. Mâlikî mezhebine göre ise bu durumda erkeğin de kadının da abdesti bozulmaz. İmam Şâfiî bu görüşünü Kuran'ı Kerim'in "Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup (او لامستم النساء), su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin" (Nisâ, 3/43) mealindeki ayet ve bu konuda Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerle dayandırmaktadır. Fakat yazar bu konuda İmam Şâfiî'yi Kuran'ı Kerim'in ayetlerini yanlış tefsir ettiğini iddia etmektedir. Ayrıca yazar "*Kitabu'r-Redd ala's-Şâfiî*" adlı eserinde erkeklerin kadınlara dokunması hususunda dokunulan karşı taraf ister mahrem olan akraba veya yabancı ister büyük veya küçük olsun aralarında herhangi bir fark olmadığı ve bu durumun

abdesti bozduğu iddiası İmam Şâfiî'ye nispet etmektedir (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 81). Fakat İmam Şâfiî'nin yazdığı eserler ve Şâfiî fakihlerin kitaplarına bakıldığında böyle bir bilginin yer almadığı görülecektir.

3.3.4. İmam Şâfiî İcmâ'a Muhalefet Etmıştır İddiası

İmam Şâfiî'ye göre çocukların avretine dokunmakla abdest bozulur (Şâfiî, 2000: I, 15). İmam Mâlik'e göre ise bozulmaz. Yazar, İmam Şâfiî'nin bu konudaki görüşünü icmâ'a aykırı olduğunu iddia eder. O, delilleri işlerken İmam Şâfiî'ye yönelik ağır ifadeler kullanır. "*Kitabu'r-Redd ala's-Şâfiî*" adlı eserinde İmam Şâfiî'ye şu soruları yönelir. "Ey Şâfiî icmâ'a aykırı olan görüşün kaynağı Kuran'ı Kerim mi, Hz. Peygamber'in sünneti mi yoksa bunları ilim ehlinde mi aldınız? Bu konuda senin delilin nedir?" (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 83). Fakat bizim delilimiz Ebû Zeyyan'ın Hz. Peygamber'den rivayet ettiği "Peygamber (s.a.s) Hz. Hasan'ın bacaklarını açarak avretini öperdi" şeklindeki hadistir." Yazarın delil olarak zikrettiği hadis ise Hatip el-Bağdâdî ve diğer âlimler tarafından mevzu görülmektedir (Şevkânî, ts: 388). Ayrıca fıkıh kitapları araştırıldığında İmam Şâfiî'nin dışında Abdullah b. Ömer, Sait b. Musayyeb, Ebân b. Osman, İmam Ahmed, Davud ez-Zahiri ve Evzâi gibi birçok fakih avrete dokunmanın abdesti bozduğunu söylemişlerdir (İbn Kudâme, 1968: I, 131). Bu da İmam Şâfiî'nin görüşü icmâ'a aykırı olduğu iddiasını çürütmektedir.

3.3.5. İmam Şâfiî Hadislere Ekleme Yapmıştır İddiası

İmam Mâlik'e göre köpek necis değildir. Dolayısıyla bir kapın içindeki sütü içtiği zaman kabın yıkanması gerekmediği gibi arta kalan süt de içilebilir. İmam Şâfiî'ye göre köpeğin içtiği kap necis olduğu gibi içindeki içecek ve yiyecekler de necis olur. Buna göre kapın içindekilerin dökülmesi gerekir. Ayrıca kap bir kere toprakla olmak üzere yedi kere suyla yıkanması icap etmektedir (Şâfiî, 2000: I, 19). İmam Şâfiî, görüşlerini bu konuda rivayet edilen "Köpek, birinizin kabından diliyle su içerse, onu döksün ve kabı yedi defa yıkasın" (Müslim, ts: I, 234) şeklindeki hadise dayandırmıştır. İmam Şâfiî, hadiste geçen "onu dökünüz" kavramından yola çıkarak hem kap hem de içindeki maddelerin necis olduğuna hükmetmiştir. Ayrıca domuzun içtiği kapların da köpeğin yaladığı kaplar gibi bir defa toprak olmak üzere yedi defa yıkanmalıdır. Domuzla ilgili herhangi bir nas bulunmamaktadır. Fakat İmam Şâfiî, köpekten daha kötü durumda olan domuzu köpeğe kıyas etmiştir (Ensârî, ts: I, 39). Yazar bu konuda İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'nin görüşlerini değerlendirdikten sonra İmam Şâfiî'yi Hz. Peygamber'in hadislerinde olmayan bir şeyi hadislerle eklemekle suçlamaktadır. Ona göre domuz veya köpeğin yaladığı tabakların necis olduğu hususu hadislerde geçmediği halde imam Şâfiî bunları necis saymıştır (İbnü'l-Lebbâd, 1986: 54). Fakat Hz. Peygamber'den rivayet edilen "İçinizden birinin kabından köpek içerse o kabı yedi defa yıkasın" şeklindeki hadisin gereğiyle kabın yedi defa yıkanması gerekir. Bütün bunları değerlendirdiğimizde İmam Şâfiî'nin hadislerle ekleme yaptığını söylemek mümkün değildir. Zira İmam Şâfiî, dayandığı hadiste "onu dökünüz" şeklindeki ifadedden kaptaki maddenin necis olduğunu kanısına varmıştır. Domuzla ilgili verdiği hüküm ise kıyasa dayanmıştır. İmam Mâlik de İmam Şâfiî gibi kıyası kabul ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla kıyasa dayanan hükümlerin hadislerle ekleme olarak nitelendirmek

uzak bir ihtimal olduğu gibi doğru olarak da görülmemektedir.

3.3.6. İmam Şâfiî Hz. Peygamber'in Söylemediğini Ona (s.a.s) İsnad Etmiştir İddiası

Genel olarak mezhepler arasında beş veskten (653 kg.) az olan gıdalarda zekât olmadığı hususunda önemli bir ihtilaf bulunmamaktadır. Zira bu konuda Hz. Peygamber'den beş vesaktan az olan (toprak ürünleri) için zekât yoktur" (Buhârî,1422: II, 126.) şeklinde muhkem bir hadis rivayet edilmektedir. Fakat gıdaların birbirlerine eklenip zekât verilmesi veya kabukları farklı olan gıdaların zekâtı hususunda bazı farklar bulunmaktadır. Yazara göre İmam Mâlik, birbirlerinden farklı gıdaların birbirlerine eklenerek zekâtlarının verilmesini caiz görmemektedir. Bilakis her gıda tek başına değerlendirilir. Beş vesaka ulaştığında zekâtı verilir. Ulaşmadığında ise zekâtı verilmez (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 57-58). İmam Şâfiî de bahsedilen görüşlere katılmaktadır. Fakat İmam Şâfiî çavdarı da buğdayın bir çeşidi olarak sayarak çavdar ile buğday birbirlerine eklenilerek zekâtları verileceği görüşündendir. Ayrıca İmam Şâfiî'ye göre, harmandan sonra tanelerinin başaklarından ayrıldığı için buğdayın zekâtı beş vesaka ulaştığında verilir. Çavdarın ise harmandan sonra da bütün tanelerin başaklarından ayrılmadığı için nisabı on vesaktır. Başka bir ifadeyle çavdarın zekâtı beş vesaktan değil on vesaka ulaştığında verilir (Şâfiî, 2000: II, 35). Burada İmam Şâfiî hem çavdarı buğdaya eklemiş hem de çavdarın kabukla satıldığı için zekât nisabını on vesak olarak belirlemiştir. Bu hususta yazar da İmam Şâfiî'nin İmam Mâlik'ten farklı olan bu konudaki görüşlerini eleştirmektedir. Ona göre Hz. Peygamber'in hadislerinde farklı gıdaların birbirlerine eklenmesi veya çavdarın zekâtı on vesake ulaştığında verilmesi gibi herhangi bir malumat geçmemektedir. İmam Şâfiî bu görüşleriyle Hz. Peygamber'in söylemediği bazı hükümleri ona nispet etmiştir (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 58). Ayrıca Mâlikî fıkıh kitapları araştırıldığında yazarın bu konuda İmam Mâlik ile ilgili aktardığı bilgilerin de doğru olmadığını görülecektir. İmam Mâlik de İmam Şâfiî gibi bazı gıdaların birbirlerine ekleneceğini söylemektedir. Hatta ona göre, buğday ile arpa birbirlerine eklenerek zekâtları verilmelidir (İbn Rüşd, 1975: I, 266).

Zikrettiklerimiz dışında yazar, İmam Şâfiî'nin birçok konuda çelişkiye düştüğünü iddia etmektedir. İddialarını ispat etmek üzere de İmam Şâfiî'nin farklı meselelerdeki yorumlarını ele alıp aralarındaki çelişkileri zikretmektedir (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 70-71). Hatta bazı yerlerde İmam Şâfiî'nin söylemediği şeyleri ona nispet etmektedir. Mesela yazar, İmam Şâfiî'nin ölümlere dokunmanın abdesti bozduğunu (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 84), anne, kız kardeş ve kız gibi mahremlere dokunmanın abdesti bozduğunu (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 81) ve ölen kişinin karnı üzerine kılıç ve demir gibi ağır bir şeyin konması gerektiğini söylediğini (İbnu'l-Lebbâd, 1986: 79-80) iddia etmektedir. Fakat İmam Şâfiî'nin kitaplarını araştırdığımızda bu konulardan hiç birinin geçmediğini görmekteyiz. Bütün bunları ele aldığımızda yazar, İmam Şâfiî'yi birçok yerde haksız yere eleştirdiğini söyleyebilir.

4. Sonuç

İslam hukuk tarihi araştırıldığında birçok meselede ihtilaf meydana geldiği görülecektir. Buna binaen âlimlerin

ihtilaflarını ele alan birçok eser telif edilmiştir. İhtilafları ele alan âlimlerden bazıları tarafsız bir şekilde mevcut ihtilafları tercih etmeden olduğu gibi sunmuşlardır. Bazıları ise ihtilaflı meseleleri ele alıp kendi mezhebinin görüşünü tercih etmiş diğer mezheplerin görüşlerini de eleştirmiştir. Yine birçok âlim, ihtilaflı meseleleri ele alırken karşı tarafı ağır ifadelerle eleştirmeden diyalog tarzı bir tartışma seçerek tarafların dayandıkları delilleri zikretmekle yetinmişlerdir. Bazılarının ise kendi mezhebinin savunmak adına karşı tarafı eleştirirken ağır ifadeler kullandıkları görülmektedir. Bunlardan biri de ele aldığımız "Kitabu'r-Redd ala's-Şâfiî" adlı kitabın yazarı olan İbnu'l-Lebbâd el-Kayrevânî'dir. Yazar birçok yerde İmam Şâfiî'yi cehalet, Kuran'ı Kerim'i bilmeme, Hz. Peygamber'in hadislerini terk etme ve hadislerde bulunmayan hükümleri hadislerle sokmakla eleştirmektedir. Yazarın bu gibi ithamlarını yazarın yaşadığı dönemin ilmi tartışmalarına, Mısır'da İmam Şâfiî mezhebinin Mâlikî mezhebinin yerine geçmesine ve İmam Şâfiî'nin bazı meselelerde İmam Mâlik'i eleştirmesine duyulan hazımsızlığına dayandırmak mümkündür. İslam hukuku kaynakları araştırıldığında İbnu'l-Lebbâd'ın İmam Şâfiî'ye yönelttiği birçok eleştiri ve ithamları yerinde olmadığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aslan, B. (2019). *İslam Hukukunda Esneklik*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Aslan, B. (2015). "Semâni'nin Kevâtiu'l-Edille Adlı Kitabında Âhâd Haber Konusunda Debûsi'ye Yöneltilen Eleştiriler", *Artuklu Akademi*, 2/1, 21-42.
- Aşşâk, A. (2005). *Menhecû'l-hilâf ve nakdi'l-fikhî inde el-imam el-mâzirî*. Dubai: Dârü'l-Buhûs li'd-Dirâsât.
- Buhârî, M. (1422). *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır, y.b: Dârü Tevkî'n-Necât.
- Büzigîbe, M. (2000). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV.
- Cessâs, A. (1992). *Ahkâmu'l-Kuran*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî, Beyrut: Dârü'l-İhyâ.
- Cuberî, K. (2005). *et-Tevessut beyne Mâlik ve İbni'l-Kâsim, fi'l-Mesâili'l-Leti İhtelefâ fihâ min Mesâili'l-Mudevvene*, thk. Ebû sufyân Mustafa Bâhû, Tantâ: Dârü'd-Diyâ.
- Dakar, A. (1996). *İmamu's-Şâfiî Fakihu's-Sünneti'l-Ekber*, Dimaşk: Dârü'l-Kalem.
- Ensârî, Z. (ts.). *el-Gararu'l-Behiyye fi Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*, y.b: el-Metbaatu'l-Meymeniyye.
- Esmendî, M. (ts.). *Tarîkatu'l-Hilâf fi'l-Fikh Beyne'l-Eimmeti'l-Eslâf*, thk. Muhammed Zeki Abdülber, y.b:
- Ferrâ, M. (ts.). *et-Talîkatu'l-Kebîre fi Mesâili'l-Hilâf ala Mezhebi İmam Ahmed*, y.b:
- Kâdî Abdulvahhab, (ts.). *el-Maûne ala Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, thk. Hamîş Abdülhakk, Mekke: el-Mektebetu't-ticâriyye.
- İbn Kudâme, A. (1968). *el-Muğni*, y.b: Mektebetu'l-Kahire.

- İbnu'l-Lebbâd, M. (1986). *Kitabu'r-Redd ala's-Şâfi*, thk. Abdülmecid b. Hamde, Tunus: Dârü'l-Arab.
- İbn Mâce, M. (2009). *Sünenü İbn Mâce*, y.b: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye.
- İbnü'l-Münzir, M. (2004). *el-İsrâf ala Mezâhibi'l-Ulemâ*, thk. Ebû Hammâd Sağır Ahmed el-Ensârî, İmârât: Mektebetü Mekke es-sekâfiyye.
- İbn Rüşd, M. (1975). *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Osmânî, M. (ts.). *Rahmetu'l-Ümme fî İhtilâfi'l-Eimme* y.b: el-Mektebetu't-Tevfikîyye.
- Müslim, M. (ts.). *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Sahnûn, A. (1994). *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, y.b: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye
- Saltekin, A. (2020). Mezhep İçi Eleştiri Kültürü: Ebû İshâk Eş-Şîrâzî'nin Ebû Sevr Eleştirisi. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (16), 137-151.
- Saltekin, A. (2019). Mezhep İçi Eleştiri ve Tenkih Faaliyeti: Nevevî'nin Gazzâlî Eleştirisinde Kullandığı İfadelerin Tahlili, *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı*, Ensar Yayınları. cilt: I, s. 121-136
- Semânî, M. (1998). *Kavâtiu'l-Edille fî Usûli'l-Fıkh*, thk Abdullah b. Hâfız b. Ahmed el-Hakemî, Riyâd: Mektebetu't-Tevbe.
- Serdifi, M. (1999). *el-Ma'âni'l-Bedi'a fî Ma'rifeti İhtilâfi Ehli's-Seri'a*, thk seyyid Muhammed muhennâ, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şabân, Z. (2003). *İslam İminin Esasları (Usulü'l-Fıkh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şâfi, M. (2000). *el-Ümm*, Mansura: Dârü'l-Vefâ.
- Şevkânî, M. (ts.). *el-Fevâidu'l-Mecmu'a fî Ahâdisi'l-Mavzû'a*, thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî, Beyrut: el-MektEbû'l-İslamî.
- Şeybânî, M. (ts.). *Kitabu'l-Hucce ala Ehli'l-Medine*, Beyrut: Âlemu'l-Kutub.
- Şîrâzî, İ. (ts.). *en-Nükket fî'l-Mesâili'l-Mühtalaf fihâ beyne's-Şâfi ve Ebî Hanîfe*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Extended Abstract

Since the age of companions, there always have been disputes on precedential issues, since in the Islamic law some decree depend on texts while a great amount relies on precedents. As known, when jurists reveal decrees from the texts, they follow the methods of the sects they belong to. Methods which differ from each other similarly cause the decrees to differ from each other. When the Islamic law history is studied, it is seen that views, which differ from each other within the same sects exist in addition those between different sects. These disputes can be aligned to the methods applied by the sects, differences in the ways they follow, and the ability of the jurists to reveal. Owners of the different views revealed have applied to debates and critics to support their own views and debunk the views of jurists thinking differently. As a result, jurists have written rebuttals against each other. Such rebuttals and critics have occurred between sect finding scholars as well scholars belonging to a certain sect.

When the history of knowledge of disputes is studied, it is seen that many scholars have criticized adversary views. Some scholars have preferred soft statements while others used harsh expressions. Imam al-Shafii who criticized jurists in many of his works has preferred a soft language in debates. Most of the Maliki scholars have criticized Imam al-Shafii harshly. Among these is Ibn al-Labbad al-Qairawani who is the author of the book "Kitab al-rad ala al-Shafii", which is the subject of the study. Apart from these, some scholars are satisfied with mentioning the views of the scholars and the evidences they rely on while explaining some disputed issues. However some other scholars, after mentioning the views of the Imam of the sect he belongs to and other scholars belonging to this sect, try to determine the preferred side. On the other hand, some others, after mentioning the views of the scholars, express the views they prefer with evidences. For instance Imam al-Shafii expresses the views of the interpreters of the law (Abu al-Hanifa and al-Awzai) and determines the preferred side via evidences. Imam al-Shafii, mentions the disputed issues between himself and Imam al-Malik and Muhammad bin Hasan al-Shaybani with evidences. All of these are important since they show the level, which the knowledge of disputes has arrived at.

As the history of Islamic law is viewed, it is seen that many issued have been resolved via precedents. Since there are differences between methods and capabilities of the scholars, there have been disputes in many issues. Many

works have been produced dealing with the disputes between scholars. Some of the scholars dealing with the disputes have preferred present the current disputes impartially. Some others have dealt with the issues based on the views of their sects, and have criticized other sects' views. However some other scholars, in order to defend their sects, have used very harsh statements against other sects. One of these scholars is the abovementioned Ibn al-Labbad al-Qairawani who is the author of the book "Kitab al-rad ala al-Shafii". In addition when the classical period is studied, it is seen that many Maliki scholars have criticized Imam al-Shafii like Ibn Labbad have done. Ibn al-Labbad, who has criticized Imam al-Shafii in many issues, compares the views of Imam Malik and Imam al-Shafii on these issues.

The author has accused Imam al-Shafii for being ignorant, not knowing the Holy Quran, abandoning the hadiths of Prophet Muhammad and introducing provisions to the hadiths, which are not originally present in the hadiths. It is believed that these accusations of the author are born from the scientific discussions of that period, Imam al-Shafii's sect replacing Imam Malik's sect in Egypt and being upset with Imam al-Shafii's criticizing Imam Malik in some issues.

Apart from these, the author claims that Imam al-Shafii is in discrepancy in many issues. In order to justify his accusations, he has mentioned comments of al-Shafii on different issues and talks about the discrepancies between these comments. In addition he even attributes some statements to Imam al-Shafii, which he has never said. He claims that Imam al-Shafii has said that touching the dead or touching one's mother, sister and daughter requires renewal of ablution, and that it is necessary to put heavy objects like sword or metal on the body of dead. However it is seen that al-Shafii has never said such things when his books are reviewed. If all these are observed, it is possible to say that the author has unjustly criticized Imam al-Shafii.

In this study the objective is to understand the level of the critics in the history of Islamic law, and the replies given to these critics, and especially to identify the method employed and the evidences used by Ibn Labbad when criticizing Imam al-Shafii, and whether he was impartial or not when doing this. Furthermore, after explaining Ibn Labbad's scholar identity, the culture of critics in Islam and criticizing of Imam al-Shafii by Ibn Labbad will be mentioned in this study.